

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
**ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ**

НАВЧАЛЬНИЙ ВІДДІЛ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА АТЕСТАЦІЇ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

ВИПУСКНА РОБОТА

на тему:

**Організація та проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань
з питань цивільного захисту на суб'єктах господарювання**

слухача групи №16 з короткострокового підвищення кваліфікації з питань
цивільного захисту завідувача навчально-консультаційного пункту навчально-
методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності
Чернігівської області
Солов'я Володимира Юрійовича

_____
(підпис слухача)

Керівник роботи: _____
(посада, вчений ступінь (звання), прізвище, ініціали)

_____
_____

До захисту: _____
(допущено / не допущено)

_____
(підпис керівника робіт)

КИЇВ 2019

ЗМІСТ

Вступ

Загальні положення про спеціальні об'єктові навчання і тренування з питань цивільного захисту

1. Спеціальні об'єктові навчання
  - 1.1. Підготовка спеціального об'єктового навчання суб'єктом господарювання
  - 1.2. Підготовка посадових осіб, формувань, робітників до спеціального об'єктового навчання
  - 1.3. Порядок проведення спеціального об'єктового навчання
  - 1.4. Оцінка дій керівного складу, штабу керівництва, формувань та працюючого персоналу який залучався на навчання
  - 1.5. Розбір і підготовка звіту про результати навчання
2. Спеціальні об'єктові тренування
  - 2.1. Підготовка та проведення роздільного об'єктового тренування
  - 2.2. Підготовка та проведення спільного об'єктового тренування
  - 2.3. Тренування служб та формувань ЦЗ в ході спеціального об'єктового навчання
  - 2.4. Підготовка та проведення об'єктових тренувань
3. Протипожежні тренування
4. Протиаварійні тренування
5. Навчальні тривоги

Висновки

Список використаних джерел

ВСТУП

Кодексом цивільного захисту України визначено, що одним з основних завдань цивільного захисту є навчання населення способам захисту у разі виникнення надзвичайних, несприятливих побутових або нестандартних ситуацій та проведення тренувань щодо дій в таких умовах.

Пункт 6 постанови КМУ від 26.06.2013 № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» визначає, що навчання працюючого населення діям у надзвичайних ситуаціях здійснюється безпосередньо на підприємстві, в установі та в організації згідно з програмами підготовки працівників до дій у НС, а також під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту.

Велике значення у вирішенні цього завдання має проведення суб'єктами господарювання об'єктових навчань і тренувань, які є вищою формою підготовки органів управління, керівного складу цивільного захисту, командного і особового складу формувань, працюючого персоналу підприємств, установ, організацій до вирішення завдань цивільного захисту, запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, ліквідації їх наслідків і визначають рівень підготовки цих структур до дій в умовах надзвичайних ситуацій.

Основною метою є забезпечення керівного та особового складу формувань цивільного захисту знань і навичок в організації планування підготовки і проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту і практичного відпрацювання дій органів управління і сил ЦЗ суб'єктами господарювання за планами дій щодо реагування на можливі надзвичайні ситуації та локалізації і ліквідації їх наслідків.

Загальні положення про спеціальні об'єктові навчання і тренування з питань цивільного захисту

Спеціальні об'єктові навчання і тренування з питань цивільного захисту є формою практичної підготовки працівників, зокрема керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, що визначає в цілому готовність підприємств, установ та організацій до реалізації планів реагування на надзвичайні ситуації, локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки, цивільного захисту на особливий період.

Спеціальні об'єктові навчання і тренування з питань цивільного захисту проводяться у робочий час за рахунок коштів роботодавця та залежно від складу учасників поділяються на:

- спеціальні об'єктові навчання (тренування);
- об'єктові тренування спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту;
- протипожежні та протиаварійні об'єктові тренування і навчальні тривоги.

Спеціальні об'єктові навчання і тренування за своїм призначенням можуть бути плановими, експериментальними та показовими.

Експериментальні навчання і тренування проводяться з метою пошуку або випробування і освоєння інноваційних технологій проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, способів захисту персоналу, підвищення стійкості функціонування об'єкта в умовах надзвичайних ситуацій.

Показові навчання і тренування проводяться з метою демонстрації можливостей нової техніки і технологій, способів організації та проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, вироблення єдності поглядів на організацію і методику проведення навчань.

Спеціальні об'єктові навчання і тренування з питань цивільного захисту передбачають підготовчий період, періоди проведення навчання та розбору

його результатів. До загальних заходів підготовчого періоду навчання належать:

добір з числа керівного складу та фахівців, які організують і здійснюють заходи цивільного захисту, керівництва навчанням і посередників з навчання, тренування та організація їх підготовки;

розробка навчально-методичної документації та кошторису витрат на підготовку та проведення навчання, тренування;

підготовка навчальних місць, містечок та натурних ділянок з відпрацювання практичних заходів;

оцінка готовності персоналу, який залучається до навчання, засобів імітації, систем управління та оповіщення.

За організацію та проведення таких навчань і тренувань відповідають керівники підприємств, установ, організацій.

Графіки проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту щороку затверджуються керівниками підприємств, установ, організацій після попереднього погодження з виконавчими органами міських (районних у місті) рад, районними (міськими) державними адміністраціями та територіальними органами ДСНС України.

1. Спеціальні об'єктові навчання

Спеціальні об'єктові навчання (СОН) проводяться 1 раз на три роки – до двох діб (до 16 год.) на всіх підприємствах, установах і організаціях, де чисельність працюючого персоналу більше 50 осіб незалежно від форми власності на завершальному етапі трирічного циклу об'єктової підготовки з ЦЗ з метою визначення в цілому готовності об'єкта до реалізації планів: реагування на НС (плану дій); локалізації і ліквідації аварій (ПЛАС); цивільного захисту на особливий період.

Керівником навчання є керівник підприємства, установи, організації. На навчання залучаються члени комісії з питань НС, евакуаційної комісії (якщо вона створюється), керівний склад суб'єкта господарювання і фахівці, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з ЦЗ, спеціалізовані служби ЦЗ, формування ЦЗ (не менше 1/3 формувань ЦЗ), чергова (диспетчерська) служба (у разі утворення), об'єктова аварійно-рятувальна служба (у разі утворення), об'єктова добровільна пожежна дружина (команда), працюючий персонал об'єкту, який планується залучити до проведення практичних питань.

1.1. Підготовка спеціального об'єктового навчання суб'єктом господарювання

Підготовка та проведення навчання включає підготовчий період, період проведення навчання та період підготовки звіту і усунення виявлених недоліків.

У підготовчий період розробляється відповідна документація, готується керівництво навчання, посередники, навчальна матеріальна база для проведення практичних заходів та учасники навчання.

Цей період є найбільш важливим, тому від якості проведених заходів залежить успіх проведеного навчання. Планування та проведення заходів цього періоду повинно бути як найдосконаліше.

З командирами формувань у підготовчий період проводяться інструктивні заняття та рекогносцировка місць практичного відпрацювання навчальних питань.

Керівник штабу керівництва навчанням, керівники спеціалізованих служб, командири формувань, головні та провідні фахівці, керівники груп занять з ЦЗ завчасно, за заявкою керівника суб'єкта господарювання, у рік проведення спеціального об'єктового навчання – до початку навчання, але не пізніше ніж за два місяці до його проведення, проходять підготовку в НМЦ ЦЗ та БЖД області.

Підготовка до навчання проводиться безпосередньо на виробничій базі об'єкта і включає підготовчий період, періоди проведення навчань та розбір його результатів.

До загальних заходів підготовчого періоду відносяться:

- підготовка керівного складу СГ, посередницького апарату та працюючого персоналу до участі у навчанні;
- підготовка району навчання, місць практичних заходів та імітації;
- розробка документів для проведення навчання;
- оцінка готовності персоналу, який залучається на навчання, засобів імітації, системи управління та імітації.

Основним документом, що визначає порядок підготовки навчання з ЦЗ об'єкта, основні завдання, склад учасників, строки, порядок та місце його проведення, завдання виконавцям – є наказ керівника суб'єкта господарювання про підготовку та проведення спеціального об'єктового навчання, який видається та доводиться до виконавців не пізніше ніж за - 1,5 місяця до його проведення.

Безпосередня підготовка спеціального об'єктового навчання проводиться згідно календарного плану, який розробляється та доводиться до виконавців – за 1,5 – 1 місяців до проведення навчання.

Календарний план визначає основні заходи з підготовки до навчання, чергу

і строки їх виконання та осіб, які відповідають за їх виконання. Він включає перелік організаційних питань, порядок розробки документів, підготовку керівництва, посередників, організацію проведення занять з особовим складом формувань і працівниками суб'єкту господарювання за встановленими навчальними програмами, підготовку району проведення навчання.

Календарний план розробляється штабом керівництва та затверджується керівником суб'єкта господарювання (керівником навчання).

План проведення спеціального об'єктового навчання з ЦЗ є основним учбово-методичним документом, який визначає порядок проведення навчання. План розробляється штабом керівництва текстуально з додатком карт (схем), підписується начальником штабу керівництва та затверджується керівником навчання не пізніше ніж за 20 днів до початку спеціального об'єктового навчання і доводиться до заступників (помічників) керівника навчання та командно-начальницького складу формувань і посередників.

План спеціального об'єктового навчання погоджується з територіальним органом НС та ЦЗН та затверджується його керівником.

Для якісного відпрацювання навчальних питань в ході навчання важливим є планування ввідних для нарощування обстановки. Для цього розробляється план нарощування обстановки, який включає почасовий графік нарощування обстановки з переліком ввідних та порядок їх вручення.

З метою розробки та уточнення елементів і деталей плану проведення навчання з урахуванням характеру місцевості, особливостей об'єкту, його виробничої діяльності, наявності відомчого житлового фонду, під'їзних шляхів, стану маршрутів та інших елементів, уточнення плану проведення навчання, визначення місць виконання практичних заходів керівником навчання проводиться рекогносцировка району проведення навчання, до якої залучаються заступники і помічники керівника навчання, командири формувань та начальники служб ЦЗ, посередники.

Для забезпечення найбільш ретельної роботи на місцевості розробляється

план рекогносцировки, в якому вказуються: мета рекогносцировки, склад групи, час проведення рекогносцировки та порядок її проведення.

На підставі плану проведення навчання, даних рекогносцировки та наявності імітаційних засобів, розробляється план імітації, який включає заходи, які забезпечують створення обстановки, наближеної до умов в осередках ураження. Він розробляється помічником керівника навчання з імітації разом з відповідними службами текстуально, при необхідності до нього прикладаються відповідні схеми.

План імітації розробляє помічник керівника навчання з імітації та надає на затвердження керівникові навчання.

Для проведення імітації наказом визначається імітаційна команда.

На підставі плану проведення навчання заступники (помічники) керівника навчання, посередники розробляють часткові плани. Вони розробляються у вільній формі і повинні відображати порядок опрацювання навчальних питань учасниками навчання, заходи щодо всебічного забезпечення, дотримання заходів безпеки. Часткові плани розробляються текстуально або графічно і затверджуються керівником навчання.

Командири формувань розробляють і подають на затвердження плани-графіки проведення спеціальних об'єктових тренувань за підпорядкуванням. За основу розробки планів-графіків СОТ береться спеціальна тематика програми підготовки формувань, а також тактичні завдання за планом приведення формувань до готовності та обстановка, на фоні якої проводиться спеціальне об'єктове навчання.

1.2. Підготовка посадових осіб, формувань, робітників до спеціального об'єктового навчання

Підготовка посадових осіб, формувань ЦЗ робітників і службовців до навчання є важливішим завданням та здійснюється відповідно плану.

Завчасна та старанна підготовка навчання покликана забезпечити високу

готовність керівництва і посередницького апарату, усіх учасників до якісного виконання своїх завдань та обов'язків, і в цілому підвищення готовності об'єкту до рішення завдань ЦЗ.

Основні категорії учасників навчання готуються до навчання по відповідним програмам. Важливо, щоб до початку навчання така підготовка була закінчена у повному обсязі. Підготовка керівництва і посередників проводиться на відповідних зборах, інструктивних, практичних і методичних заняттях, у ході самостійної підготовки.

Що стосується формувань, то крім занять з підготовки за програмами, безпосередньо перед навчанням з ними проводяться перевірки їх готовності на яких перевіряється укомплектованість особовим складом, технікою, приладами і майном, засобами зв'язку тощо.

Спеціальна підготовка формувань складається з підготовки командно-начальницького та особового складу і формування в цілому.

Рівень готовності штабів та служб повинен бути таким, щоб вони могли забезпечити стійке управління силами, які реально притягненні до навчання, здійснення усіх практичних заходів.

Підготовка до навчання повинна забезпечити чітке і єдине розуміння керівництвом суб'єкта господарювання усіх завдань, які відпрацьовуються на навчанні, створити умови для якісної розробки документів, сприяти успішному відпрацюванню учбових питань у складній обстановці, яка швидко міняється і є повчальною, потребує творчості, ініціативи і рішучості у діях.

1.3. Порядок проведення спеціального об'єктового навчання

Навчання необхідно планувати так, щоб воно менш за все впливало на виробничий процес об'єкту і на роботу окремих служб. Тому план проведення навчання, необхідно складати таким чином, щоб дії робітників в ході навчання по можливості співпадали з їх посадовими обов'язками і діями, як по часу так і по місцю.

Так оповіщення і збір, бажано сполучити по часу з початком роботи, з таким рахунком, щоб керівний склад був зібраний за 20-30 хвилин до початку роботи і час проведення щоденної наради співпадав зі збором заступників, помічників керівника навчання і посередників для доведення обстановки по ввідній і постановки завдань.

На першому етапі навчання відпрацьовуються питання пов'язані з організацією і проведенням захисту, рятувальних та інших невідкладних робіт в ході ліквідації наслідків виробничих аварій на об'єкті або на сусідньому об'єкті, та інших НС. При цьому доцільно користуватися документами плану ЦЗ (плану дій) об'єкту на мирний час.

Керівник навчання віддає розпорядження на вручення ввідної про загрозу або виникнення на об'єкті аварії з утворенням осередків ураження. Обстановка, яка створюється, повинна відповідати характеру виробництва, найбільш можливим на даному об'єкті надзвичайним ситуаціям і дозволяла б перевірити реальність плану ЦЗ об'єкту на мирний час, ефективність встановлених на об'єкті вимог безпеки та заходів зі зниження впливу від поширення вражаючого чинника на здоров'я персоналу об'єкту. Можуть бути і такі варіанти обстановки, коли об'єкт попадає в зони радіоактивного і хімічного ураження, зони руйнувань внаслідок аварій та катастроф на інших радіаційно, хімічно, пожежо-вибуховонебезпечних об'єктах. При цьому аварії і катастрофи можуть виникнути також внаслідок стихійних лих (землетрусів, затоплень, зсувів, ураганів тощо). Усе це враховується при нарощуванні обстановки.

Якщо аварія виникла на самому об'єкті, то ввідну з обстановкою доцільно вручати відповідальним особам, які знаходяться безпосередньо на місці аварії, поблизу її виникнення (начальнику цеху, зміни тощо), щоб можна було прослідити і відпрацювати порядок проходження інформації і доповідей про аварії знизу доверху у об'єктовій ланці і до старших начальників. В інших випадках ввідну вручають від імені старших начальників, керівників сусідніх об'єктів черговому (диспетчеру), на якого покладені обов'язки по прийому

даних обстановки і оповіщенню у випадках виникнення аварій, зараження або ураження об'єкту.

Керівник навчання та посередники контролюють дії чергового (диспетчера), керівника робіт і штабу з ліквідації наслідків НС, служб ЦЗ з організації оповіщення і захисту робітників та службовців, а також залученого до навчання населення, по негайному вводу в дію чергових аварійних команд та інших сил і засобів, які є на об'єкті, для локалізації аварії та ліквідації її наслідків.

Звертають увагу на своєчасність доповідей про аварію (катастрофу) старшим начальникам та іншим органам, від яких виділяються сили та засоби по планам взаємодії на випадок аварії.

По попередній домовленості керівник отримує метеорологічні дані на основі яких штаб з ліквідації НС практикується в визначенні даних про зону можливого зараження (ураження), її величини і часу підходу до об'єкту, які прогнозуються. Через групу зв'язку такі дані доводяться до командирів формувань.

Керівник навчання вводить в дію відповідний розділ плану ЦЗ об'єкту і відпрацьовує розпорядження керівному складу об'єкту, контролює проходження команд і дії тих, хто навчається, з виконання запланованих заходів, підготовку до евакуації персоналу об'єкту (якщо це передбачено планом навчання), населення відомчого житлового сектору. Обстановка нарощується за рахунок подачі ввідних по подіям, які можуть виникнути на території об'єкту (пожежа, неполадки у водоканалізаційних, енергетичних мережах, на обладнанні об'єкту тощо).

Після завершення першого етапу навчання доцільно провести огляд готовності формувань.

Другий етап навчання доцільно починати з подання сигналу “УВАГА УСІМ”, яким населення і персонал об'єкту будуть оповіщені про виникнення НС (аварії на потенціально-небезпечному об'єкті, стихійному лихі тощо).

По попереднім розрахункам, при незмінних погодних умовах, зони

можливого зараження визначаються необхідність термінової евакуації персоналу об'єкту і населення відомчого житлового сектору.

Керівництво і посередники слідкують за тим, щоб дії чергового персоналу з доведення учбового сигналу здійснювались відповідно інструкціям, схемам оповіщення, а також установленим обмеженням на даному навчанні.

У цей період відпрацьовуються зі штабом з ліквідації НС та службами ЦЗ ряд невідкладних заходів з виявлення обстановки, підвищення стійкості управління і, перш за все, з підтримки надійного зв'язку з старшими органами управління і силами ЦЗ.

Основним видом захисту людей від дії НХР при відповідних метеорологічних умовах є евакуація усього персоналу об'єкту і населення у наданий для цієї мети населений пункт (район). Керівник навчання і посередник при евакокомісії вивчають роботу штабу з ліквідації НС, служб та евакокомісії по уточненню розрахунків і робочих документів плану термінової евакуації і тимчасового розселення, і перш за все, списків евакуйованих, розподілу їх по видам транспорту, взаємодію з автотранспортними підприємствами з питань надання автобусів, автомобілів, по маршрутам пішої евакуації, організації усіх видів забезпечення і управління евакозаходами з урахуванням обстановки по навчанню. Визначається ступінь узгодження евакозаходів між об'єктами в місті і населеним пунктом сільського району, в які передбачається розосередження робітників і службовців та евакуація їх сімей; контролюється хід підготовки транспорту до перевезення людей з зон можливого зараження.

У випадку термінової евакуації усі питання евакуації залежать від керівників ЦЗ об'єкту і входять в коло їх обов'язків.

З питань практичного здійснення евакуації може бути заслуханий голова евакуаційної комісії.

Після відпрацювання усіх намічених учбових питань керівник навчання подає команду на закінчення практичних дій тих, хто навчається, дає вказівки

про час збору формувань у наміченому районі, про подальші дії учасників навчання, перевірки наявності техніки, приведення в порядок району навчання, заслуховує доповіді своїх заступників, помічників і посередників, начальника штабу керівництва про прибуття формувань, техніки і евакуйованих людей в місця постійної дислокації, після чого об'являє відбій навчанню.

Після виконання всіх вище вказаних заходів керівник ставить завдання заступникам, помічникам, посередникам і штабу керівництва з підготовки матеріалів розбору навчання, уточнює порядок, час і місце проведення загального і часткових розборів.

1.4. Оцінка дій керівного складу, штабу керівництва, формувань та працюючого персоналу який залучався на навчання

Оцінюючи дії керівного і командно-начальницького складу, штабу керівництва (ліквідації НС) і служб слід виходити з їх уміння швидко і правильно приймати найбільш доцільні рішення, організовувати та підтримувати взаємодію, своєчасно доводити завдання до підлеглих, організовувати їх виконання, управляти силами ЦЗ, відпрацьовувати документи і проводити необхідні розрахунки.

При оцінці дій особового складу формувань враховуються час, витрачений на виконання практичних заходів, їх якість та відповідність установленим нормативам, ефективність застосування техніки та інструменту при виконанні робіт, узгодженість у діях формувань та служб ЦЗ, а також їх морально-психологічна стійкість, дисципліна і порядок. Порівнюються також дії штабу з ліквідації НС, служб і формувань ЦЗ з підсумками попередніх навчань з тим, щоб найбільш правильно визначити в якій мірі та в виконанні яких заходів ЦЗ досягнуті позитивні наслідки, у чому маються ще серйозні недоліки та упущення.

1.5. Розбір і підготовка звіту про результати навчання

Керівник навчання, як правило, підводить підсумки роботи з штабом

керівництва та посередниками за кожний день (етап) навчання, при цьому штаб керівництва в короткий термін збирає, узагальнює, аналізує і готує матеріал для розбору навчання.

Розбір є заключною частиною навчання. Мета розбору полягає у визначенні міри виконання навчальних завдань, що ставились на навчання. Під час розбору нагадується тема задум навчання, етапи, навчальні питання, склад учасників навчання, загальна обстановка. Розбираються та оцінюються всі практичні заходи, які виконані у ході навчання, конкретні дії тих, хто навчається, за етапами навчання. Визначаються висновки про досягнення навчальної мети, відзначаються недоліки, що мали місце, вказується, на що треба звернути увагу надалі при відпрацюванні заходів з підготовки. Розбір проводить керівник навчання, за його результатами робляться часткові розбори з категоріями тих, хто навчається.

Розбір проводиться спочатку з керівним та командно-начальницьким складом, а потім з усіма учасниками навчання. Керівник нагадує тему, учбові цілі, учбові питання, обстановку, у якій діяли ті, хто навчався, а потім послідовно розбирає та аналізує їх дії по етапам навчання. У доповіді керівник викладає теоретичні положення, основні вимоги настанов, наказів та інших керівних документів з найбільш важливих або нових питань, які відносяться до теми навчання, а також показує і розбирає найбільш повчальні дії тих, хто навчався.

В заключній частині розбору керівник навчання визначає ступень досягнення учбових цілей, дає оцінку діям керівного і командно-начальницького складу, штабу, служб, формувань і інших груп тих, хто навчався, ставить завдання з усунення виявлених недоліків в ході планового учбового процесу або додаткових занять.

Кращі прийоми та методи роботи тих, хто навчався, позитивний досвід, недоліки, які мали місце в ході навчання, а також їх причини старанно вивчаються, узагальнюються і доводяться до всього персоналу об'єкта.

Підсумки спеціального об'єктового навчання з ЦЗ обговорюються на розширеному засіданні об'єктової комісії з питань НС, на підставі якого керівник підприємства, установи, організації видає наказ про стан готовності підприємства, установи, організації до вирішення завдань цивільного захисту, а також дається оцінка навчанню, відмічаються позитивні його сторони, характерні недоліки, які необхідно усунути, заохочуються формування і окремі учасники, які відзначились.

На основі наказу штабом керівництва розроблюється План усунення виявлених недоліків та вносяться необхідні зміни в план ЦЗ об'єкту, в план підготовки керівного, командно-начальницького та особового складу формувань, навчання робітників, службовців та інших груп населення, намічаються конкретні практичні заходи, спрямованні на підвищення стійкої роботи об'єкту при виникненні НС.

По підсумкам об'єктового навчання з цивільного захисту у 10-ти денний термін уповноваженому органу з питань надзвичайних ситуацій і цивільного захисту населення по підпорядкованості направляється звіт установленої форми.

2. Спеціальні об'єктові тренування

Спеціальні об'єктові тренування служб і формувань ЦЗ проводяться 1 раз на рік – на протязі однієї доби (від 4 до 8 годин) на всіх об'єктах, де більше 50 осіб працюючого персоналу з метою набуття працівниками, які входять до їх складу, навичок з виконання спеціальних робіт і заходів в умовах надзвичайних ситуацій, формування у них здатності до колективних дій, а також перевірки готовності спеціалізованих служб і формувань ЦЗ, в цілому, до дій за призначенням.

Вони проводяться:

- у перший рік трирічного періоду об'єктової підготовки з питань цивільного захисту як роздільні за планами і під керівництвом відповідних керівників спеціалізованих служб і командирів формувань ЦЗ;
- у другий рік трирічного періоду об'єктової підготовки з цивільного захисту як спільні під керівництвом під керівництвом особи, яка у разі надзвичайної ситуації виконує на підприємстві, в установі, організації виконуватиме функції керівника робіт з ліквідації наслідків НС;
- у третій рік трирічного періоду об'єктової підготовки з питань цивільного захисту у відповідності до задуму та строків проведення спеціального об'єктового навчання з цивільного захисту підприємства, установи, організації.

За основу підготовки та проведення тренувань беруться відповідні плани реагування на надзвичайні ситуації.

2.1. Підготовка та проведення роздільного об'єктового тренування

Роздільні спеціальні об'єктові тренування спеціалізованих служб та формувань ЦЗ проводяться у перший рік трирічного періоду підготовки підприємства, установи, організації з цивільного захисту.

До тренування залучається весь особовий склад служб та формувань ЦЗ. Керівником такого тренування є безпосередній керівник служби, командир формування ЦЗ. Якщо формування безпосередньо підпорядковується

спеціалізованій службі ЦЗ то керівником тренування може бути керівник даної служби.

Тривалість тренування може складати від 4 до 6 годин. Роздільні тренування можуть проводитись як в один період так і в різні строки в залежності від виробничої діяльності підприємства, установи, організації.

Для підготовки тренування керівник підприємства, установи, організації не пізніше ніж за місяць до проведення тренувань видає наказ (організаційні вказівки) щодо проведення тренувань, в якому визначає керівників тренування, райони (місця) проведення та строки тренувань, порядок надання звіту про результати тренувань та інші питання.

У разі необхідності, для забезпечення відпрацювання практичних питань особовим складом формувань, може створюватись імітаційна команда.

Для проведення тренування його керівником розробляється план-календар тренування, який погоджується з керівником підрозділу (посадовою особою) з ЦЗ підприємства, установи, організації та затверджується керівником об'єкту.

План-календар визначає загальну послідовність проведення тренування. Додатками до нього можуть бути тактичне завдання зі схемою практичного виконання робіт.

Тренуванню передуює вивчення з особовим складом відповідних тем програми спеціальної підготовки, заходів безпеки в ході тренування.

В ході тренування відпрацьовуються навчальні вправи щодо прийомів і способів дій за призначенням, нормативи із застосування засобів захисту, здійснюється практичне виконання робіт.

На тренування спеціалізовані служби та формування ЦЗ виводяться у повному складі зі штатною технікою та майном.

Тренування, як правило, включає два етапи.

На першому етапі відпрацьовуються питання оповіщення і збору особового складу формування (служби), приведення їх в готовність до дій за призначенням (наявність особового складу згідно штатному розкладу та його

екіпіровка, наявність та справність техніки і майна), у разі необхідності, проводиться доукомплектування формувань усім необхідним та проводиться перевірка знань особовим складом заходів безпеки при відпрацюванні практичних питань.

На другому етапі відпрацьовуються питання управління підпорядкованими підрозділами (формуваннями), виконуються практичні заходи щодо дій особового складу формування за призначенням. В ході цього етапу керівники тренувань повинні відтворювати таку обстановку, яка б вимагала від підлеглих максимальної віддачі сил та вмінь згідно своїх обов'язків, спонукала б особовий склад до прояви ініціативи, сміливих та рішучих дій.

В ході тренування повинні бути відпрацьовані всі питання можливих дій формування (служби) у відповідності до його призначення.

Для надання допомоги в підготовці та проведенні тренування, оцінки його результатів та контролю за виконанням заходів безпеки можуть призначатися посередники. Головне завдання посередника – це не допустити порушень заходів безпеки особовим складом під час відпрацювання практичних дій. Посередники надають керівнику підрозділу (посадовій особі) з ЦЗ необхідні дані для включення в загальну довідку про результати проведених тренувань.

По завершенню тренувань їх керівники проводять розбір дій особового складу, визначають тих, хто краще діяв в ході тренування, вказують на виявлені недоліки та порядок їх усунення, надають до підрозділу (посадовій особі) з ЦЗ об'єкту звіт про результати тренування.

На підставі отриманих звітів від керівників тренувань керівник підрозділу (посадова особа) з ЦЗ об'єкта надає керівнику підприємства, установи, організації короткий звіт про результати проведених роздільних тренувань з цивільного захисту, свої пропозиції щодо покращання навчання та усунення виявлених недоліків. Другий примірник звіту подається до органу з питань НС та ЦЗН району (міста).

2.2. Підготовка та проведення спільного об'єктового тренування

Спільні спеціальні об'єктові тренування спеціалізованих служб та формувань ЦЗ проводяться у другий рік трирічного періоду підготовки підприємства, установи, організації з цивільного захисту з метою відпрацювання взаємодії між ними та досягнення злагодженості дій в ході ліквідації надзвичайних ситуацій.

Спільні об'єктові тренування проводяться одночасно зі всіма спеціалізованими службами та формуваннями ЦЗ об'єкта під керівництвом особи, яка у разі надзвичайної ситуації виконуватиме обов'язки керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, при цьому функції штабу керівництва покладаються на призначений ним штаб з ліквідації наслідків НС. Вони проводяться на пунктах управління, обладнаних засобами управління і зв'язку та на місцевості на фоні змодельованої обстановки, яка безперервно повинна розвиватися.

До тренування залучається весь особовий склад служб та формувань ЦЗ. Крім того для відпрацювання злагодженості в діях під час ліквідації НС та для відпрацювання окремих питань рішенням керівника підприємства, установи, організації може залучатися евакуаційна комісія підприємства, установи, організації. У разі необхідності, для забезпечення відпрацювання практичних питань особовим складом формувань, створюється імітаційна команда.

Тривалість тренування може складати від 6 до 8 годин (в залежності від об'єму запланованих питань).

Для підготовки та проведення спільного тренування керівник підприємства, установи, організації не пізніше ніж за півтора місяця до початку тренування видає наказ (організаційні вказівки) щодо проведення тренування (додаток 3), в якому визначає керівника та штаб керівництва тренуванням, район проведення (місця відпрацювання практичних питань) та строки тренування, порядок надання звіту про результати тренування та інші питання.

Тренування, як правило, включає два етапи.

На першому етапі відпрацьовуються питання приведення органів управління та сил ЦЗ у різні режими функціонування, проводиться оповіщення та збір керівного і особового складу формувань (служб) ЦЗ та органів управління, приведення їх в готовність до дій за призначенням, здійснюється збір даних обстановки, що склалася, їх оцінка та аналіз, постановка завдань підлеглим органам управління та силам, перевіряються питання готовності до дій за призначенням формувань ЦЗ.

В ході першого етапу особливу увагу рекомендується приділити питанням розгортання та ефективності роботи системи управління, організації проведення практичних заходів, приведення у готовність формувань ЦЗ та організації взаємодії сил ЦЗ в ході ліквідації наслідків НС.

На другому етапі відпрацьовуються питання управління підпорядкованими підрозділами (формуваннями), виконуються практичні заходи щодо дій особового складу формувань за призначенням.

Штабом керівництва розробляються план проведення спільного спеціального об'єктового тренування з цивільного захисту, який затверджується керівником підприємства, установи, організації та інші документи, необхідні для проведення тренування. План проведення тренування визначає загальну послідовність проведення тренування.

Тренуванню передуює вивчення з особовим складом відповідних тем програми спеціальної підготовки, заходів безпеки в ході тренування.

Для надання допомоги в підготовці та проведенні тренування, оцінки його результатів та контролю за виконанням заходів безпеки можуть призначатися посередники.

Тренування розпочинається подачею сигналу оповіщення учасників тренування.

Керівник тренування особисто та через штаб керівництва контролює порядок оповіщення та збір учасників, оцінює їх дії на першому етапі.

По завершенню оповіщення та збору керівник тренування доводить до керівників служб та командирів формувань обстановку, що склалася (може скластися в результаті виникнення НС), ставить завдання на проведення заходів ЦЗ.

Штаб з ліквідації НС аналізує обстановку, проводить необхідні розрахунки, готує пропозиції та розпорядчі документи керівнику тренування (керівнику робіт з ліквідації НС) та, з його дозволу, доводить їх до виконавців (керівників служб та формувань ЦЗ).

Командири формувань ЦЗ, отримавши розпорядження, організують приведення формувань в готовність до дій за призначенням, проводять перевірку їх готовності та доповідають керівнику тренування (в штаб ліквідації НС) про готовність до виконання робіт по ліквідації НС та її наслідків (про готовність до проведення практичних занять з особовим складом).

Керівник тренування особисто дає розпорядження на проведення занять по відпрацюванню особовим складом дій за функціональним призначенням (проведення практичних занять з виконанням нормативів).

По завершенню тренування його керівник проводить розбір дій учасників тренування, визначає тих, хто краще діяв в ході тренування, вказує на виявлені недоліки та порядок їх усунення, готує керівнику об'єкта звіт про результати тренування, який за підписом керівника підприємства, установи, організації у 10–денний термін подається до органу з питань НС та ЦЗН району (міста).

2.3. Тренування служб та формувань ЦЗ в ході спеціального об'єктового навчання

Такі тренування проводяться на третій рік трирічного періоду підготовки з цивільного захисту підприємства, установи, організації. Вони плануються та проводяться на загальному фоні спеціального об'єктового навчання з ЦЗ.

Тривалість таких тренувань може складати від 6 до 8 годин. Підготовка та проведення таких тренувань проводиться у відповідності з плануючими документами об'єктового навчання та за його задумом.

Керівники спеціалізованих служб, командири формувань ЦЗ приймають участь у розробці документів і підготовці учбових місць та, на підставі розроблених документів навчання, відпрацьовують план-календар проведення тренування (проведення практичних занять на учбових місцях).

Всі питання, які пов'язані з розробкою імітації для практичного відпрацювання учбових питань, оповіщенням та збором особового складу, визначенням учбових місць, заходи безпеки та інші розробляються в загальних документах спеціального об'єктового навчання та доводяться до керівників служб та командирів формувань.

Перший етап тренування проводиться в масштабі підприємства, установи, організації на загальному фоні навчання під керівництвом керівника об'єкту.

На другому етапі згідно плану навчання відводиться час для відпрацювання під керівництвом відповідних керівників служб та командирів формувань ЦЗ питань спеціальної підготовки (дій за призначенням).

Контроль та оцінка дій особового складу служб та формувань ЦЗ здійснюється штабом керівництва навчанням та посередниками. Оцінка дій служб і формувань ЦЗ на спеціальному об'єктовому навчанні включається в загальний звіт про результати навчання.

2.4. Підготовка та проведення об'єктових тренувань

Об'єктові тренування персоналу підприємств, установ, організацій щодо дій у надзвичайних ситуаціях незалежно від чисельності працюючих та форми власності плануються та проводяться щорічно тривалістю до 8 годин:

- на підприємствах, в установах та організаціях з чисельністю працюючих 50 і менше осіб;
- у вищих навчальних закладах (технікумах, коледжах, інститутах, університетах, академіях тощо) всіх форм власності;
- у загальноосвітніх навчальних закладах та закладах професійно-технічної освіти - під час проведення « Дня цивільного захисту»;
- у дошкільних навчальних закладах всіх форм власності – під час

проведення «Тижня безпеки дитини».

Підготовка такого тренування здійснюється особисто керівником підприємства, установи, організації, навчального закладу на підставі виданого ним не пізніше ніж за півтора місяці наказу. До участі в тренуванні залучаються усі працівники навчального закладу, підприємства, установи, організації. Залучення студентів, учнів та дітей до відпрацювання навчальних питань проводиться у найбільш зручний для навчального закладу час.

Для підготовки тренування та контролю за діями тих, хто навчається, наказом керівника об'єкту призначається штаб керівництва тренуванням.

Підготовчий період тренування включає:

- проходження керівником тренування (начальником штабу керівництва) відповідного навчання на міських курсах (але не пізніше ніж за 2 – 1,5 місяці до початку тренування);

- підбір з числа керівного складу та фахівців для виконання функцій посередників в ході тренування та організація їх підготовки;

- підготовка навчальних місць з відпрацювання практичних заходів;

- відпрацювання відповідних документів тренування;

- проведення комісією закладу, підприємства, установи, організації попереднього контролю знань і умінь тих, хто навчається, за програмою загальної підготовки.

План проведення об'єктового тренування вищого навчального закладу, підприємств, установ та організацій з чисельністю менше 50 осіб погоджується з місцевим (районним) органом з надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення та затверджується керівником навчального закладу, підприємства, установи, організації.

Плани проведення «Дня цивільного захисту» та «Тижня безпеки дитини» погоджуються з територіальним органом управління освітою та затверджуються керівником навчального закладу.

Об'єктові тренування з цивільного захисту у навчальних закладах

проводяться без припинення навчально-виховного процесу, в ході якого практично відпрацьовуються, перевіряються та оцінюються дії персоналу у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій.

По завершенню тренування його керівник проводить розбір дій учасників тренування, визначає тих, хто краще діяв в ході тренування, вказує на виявлені недоліки та порядок їх усунення, готує звіт про результати тренування, який у 10-денний термін подається до органу з питань НС та ЦЗН району (міста).

3. Протипожежні тренування

Протипожежні тренування (тренування персоналу у діях на випадок пожежі) проводяться на всіх підприємствах, в установах та організаціях незалежно від чисельності працюючих двічі на рік. Такі тренування плануються та проводяться в масштабі структурних підрозділів (відділів, цехів, ділянок тощо) та в масштабі підприємства, установи, організації. Тривалість тренування від 2 до 4 годин.

На підприємствах, в установах та організаціях з чисельністю працюючих менше 50 осіб та навчальних закладах такі тренування проводяться під час об'єктових тренувань з цивільного захисту.

У закладах охорони здоров'я із стаціонаром, будинках для людей похилого віку та інвалідів, санаторіях, і закладах відпочинку, культурно-просвітницьких та видовищних закладах, критих спортивних будівлях і спорудах, готелях, торгових підприємствах (два поверхи і більше) та інших об'єктах з масовим перебуванням людей протипожежні тренування проводяться як тренування з евакуації людей з елементами пожежогасіння.

В ході протипожежних тренувань відпрацьовуються навички персоналу з організації гасіння пожежі на її початковому етапі із застосуванням первинних засобів пожежогасіння (вогнегасники, кошма тощо), проведення евакуації людей, надання першої допомоги потерпілим, відпрацювання взаємодії з пожежно-рятувальними підрозділами та підрозділами екстреної медичної допомоги.

Для відпрацювання питань взаємодії, за попереднім узгодженням, до такого тренування в масштабі підприємства, установи, організації можуть залучатися підрозділи пожежно-рятувальної служби та швидкої медичної допомоги.

Керівництво організацією та проведенням протипожежних тренувань покладається на керівників спеціалізованих протипожежних служб (відповідальних за пожежну безпеку) підприємств, установ та організацій, а на об'єктах з чисельністю працюючих менше 50 осіб – на їх керівників.

Для відпрацювання практичних дій персоналу з використанням первинних засобів пожежогасіння та розшуку і надання допомоги потерпілим готуються учбові місця та спеціальні імітаційні засоби.

Не пізніше ніж за місяць до початку тренування керівник підприємства, установи, організації видає наказ про підготовку та проведення протипожежного тренування, в якому призначає керівника тренування, строки, порядок та місце проведення, порядок відпрацювання практичних питань тощо.

Для підготовки та проведення протипожежного тренування його керівником розробляється план проведення протипожежного тренування, який затверджується керівником підприємства, установи, організації.

План проведення протипожежного тренування передбачає:

- організаційні заходи: тему, навчальні цілі, час і місце проведення тренування, склад учасників, посередників (якщо вони передбачаються), визначення засобів зв'язку;
- підготовчі заходи: установку імітації, засобів і знаків (прапорців, плакатів, пояснювальних написів, тощо), інструктаж і розстановку посередників, підготовку наявних засобів пожежогасіння;
- оперативні дії: оголошення умовної пожежі, введення в роботу імітаційних засобів, дії персоналу під час умовної пожежі та контроль за ходом дій посередниками та керівником тренування.

4. Протиаварійні тренування

Протиаварійні тренування (тренування персоналу щодо дій у разі виникнення аварійних ситуацій та аварій) проводяться на всіх підприємствах, в установах та організаціях, які мають хоча б один об'єкт підвищеної небезпеки (розробляють ПЛАС).

Тренування проводяться щорічно із застосуванням наявних систем оповіщення, засобів індивідуального захисту, обладнання, інструментів та матеріалів, що можуть використовуватись для виявлення та ліквідації небезпечних речовині ліквідації їх наслідків, а також виведення з небезпечної зони персоналу, медичного забезпечення і життєзабезпечення евакуйованих у місцях їх збору.

Тривалість тренування до 4 годин.

Не пізніше ніж за місяць до початку тренування керівник підприємства, установи, організації видає наказ про підготовку та проведення протиаварійного тренування, в якому призначає керівника тренування, строки, порядок та місце проведення, порядок відпрацювання практичних питань тощо.

Керівником протиаварійного тренування є керівник об'єкта підвищеної небезпеки. До тренування залучаються працівники підприємства, установи, організації, участь яких передбачена оперативною частиною плану локалізації і ліквідації аварії (ПЛАС).

З метою відпрацювання взаємодії та взаємного оповіщення на протиаварійні тренування можуть залучатися аварійно-рятувальні служби, які обслуговують дане підприємство.

Кожному тренуванню передуює вивчення тими, хто навчається, відповідних тем програми додаткової підготовки з техногенної безпеки працівників об'єкту підвищеної небезпеки.

Для підготовки та проведення протиаварійного тренування його керівником розробляється план проведення протиаварійного тренування, який затверджується керівником підприємства, установи, організації.

Основою для розробки плану тренування є оперативна частина плану ліквідації аварійних ситуацій (ПЛАС) підприємства та план взаємодії з аварійно-рятувальною службою, яка обслуговує дане підприємство.

По завершенню тренування його керівник проводить розбір дій учасників тренування, визначає тих, хто краще діяв в ході тренування, вказує на виявлені недоліки та порядок їх усунення, готує звіт про результати тренування, який у 10-денний термін подається до органу з питань НС та ЦЗН району (міста).

5. Навчальні тривоги

Протягом кожного року з працівниками об'єктів підвищеної небезпеки у порядку та з періодичністю, передбаченими планом локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки, додатково проводяться навчальні тривоги.

Під час навчальних тривог здійснюються:

- оповіщення і збір керівного складу, об'єктової аварійно-рятувальної служби та керівників спеціалізованих служб і формувань, як за планом локалізації і ліквідації наслідків аварій залучаються до локалізації і ліквідації аварійної ситуації;
- інформування населення, яке проживає поряд з об'єктах підвищеної небезпеки.

Висновки

На даний час ризик виникнення надзвичайних ситуацій на території України є високим. Зростає масштабність наслідків аварій, катастроф і стихійних лих, що ставить проблему запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків як найбільш актуальну.

На сучасному етапі основною метою державної політики у сфері цивільного захисту є забезпечення гарантованого рівня безпеки особистості, суспільства і держави в цілому в межах науково обґрунтованих критеріїв прийнятного ризику.

Організація цивільного захисту в сучасних умовах – завдання досить складне і потребує, з одного боку, чіткої організації взаємодії всіх органів державної влади у вирішенні питань захисту від впливу надзвичайних ситуацій, відповідального ставлення керівників системи ЦЗ всіх рівнів, з іншого боку, відповідального особистого ставлення громадян до питань збереження свого життя і здоров'я.

Реалізація прогнозованого Планом дій органів управління і сил ЦЗ підприємства із запобігання і ліквідації надзвичайних ситуацій комплексу заходів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру забезпечить попередження надзвичайних ситуацій на території, зменшення витрат на ліквідацію надзвичайних ситуацій та їх наслідків при їх виникненні.

Реалізація передбачених Планом заходів, спрямованих на технічне оснащення сил реагування, дозволить оптимізувати їх чисельність та підвищити оперативність і ефективність проведення першочергових аварійно-рятувальних робіт, наслідком чого має стати зменшення витрат від надзвичайних ситуацій.

Поліпшення підготовки та інформування керівного складу та працівників щодо правильних дій при виникненні надзвичайних ситуацій дозволить зменшити витрати на компенсацію шкоди керівному складу та працівникам, які

потерпіли внаслідок надзвичайних ситуацій.

Реалізація Плану дозволить використати технічний та організаційний досвід, необхідний для практичного запровадження єдиної державної системи запобігання та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру.

Список використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI (із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 14.05.2013 № 224 -VII та від 20.06.2013 № 353 – VII).
2. Постанова КМУ від 26.06.2013 № 443 “Про затвердження Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту”.
3. Постанова КМУ від 26.06.2013 № 444 “Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях”.
4. Постанова КМУ від 21.09.2013 № 616 «Про затвердження Положення про добровільні формування цивільного захисту».
5. Лист ДСНС №16- 6361/161 від 26.04.2017 року «Рекомендації щодо проведення спеціальних об’єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту».
6. Організаційно–методичні вказівки Державної служби України з питань надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС України) від 23.09.2013 № 02-1028/1/164 “Організаційно-методичні вказівки з підготовки працюючого населення до дій у надзвичайних ситуаціях”.